

AHOLINI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti professori

Zaynalov Jahongir Rasulovich

dz50@mail.ru

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti magistranti

Xamrayev Oybek

oybekxamrayev514@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada aholini moliyaviy savodxonligini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari hamda uning iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikka ta'siri tahlil qilinadi. Moliyaviy savodxonlik aholining shaxsiy moliyasini boshqarish, jamg'arma va qarz madaniyatini shakllantirish hamda ongli iqtisodiy qarorlar qabul qilishni ta'minlaydi. Tadqiqotda moliyaviy savodxonlikning hozirgi holati, muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari o'rganilgan. Xususan, ta'lim tizimiga moliyaviy fanlarni kiritish, raqamli o'quv platformalar yaratish, moliya institutlari hamkorligida treninglar tashkil etish va aholining zaif qatlamlari uchun dasturlar ishlab chiqish ustuvor yo'nalishlar sifatida ko'rsatilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba (OECD, Jahon banki, ADB) asosida O'zbekiston uchun samarali mexanizmlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar. *Moliyaviy savodxonlik, iqtisodiy barqarorlik, shaxsiy moliya, moliyaviy madaniyat, ta'lim tizimi, raqamli iqtisodiyot, bank tizimi, ijtimoiy farovonlik, moliyaviy ta'lim, innovatsion yondashuvlar.*

Kirish

Bozor iqtisodiyotining rivojlanishi, raqamli moliyaviy xizmatlarning kengayishi va shaxsiy moliya boshqaruvi mexanizmlarining murakkablashuvi aholining moliyaviy savodxonligini oshirishni dolzarb masalaga aylantirdi. Moliyaviy savodxonlik fuqarolarning mablag'larini samarali boshqarish, ortiqcha qarzдорlikdan saqlanish va jamg'arma madaniyatini shakllantirish imkonini beradi. Shu bois, u nafaqat shaxsiy farovonlik, balki milliy iqtisodiyot barqarorligining ham muhim omilidir.

So'nggi yillarda O'zbekistonda aholining moliyaviy madaniyatini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Markaziy bank, Moliya vazirligi va xalqaro moliyaviy institutlar hamkorligida moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "Aholining moliyaviy savodxonligini

oshirish bo'yicha milliy strategiya" loyihasi, ta'lim tizimida moliyaviy fanlarni joriy etish va raqamli o'quv platformalarini yaratish bu sohadagi islohotlarning muhim bosqichlaridir. Biroq xalqaro ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston aholisi orasida moliyaviy savodxonlik indeksi atigi 40 foizni tashkil etadi, bu esa rivojlangan davlatlardan ancha past. Aholi orasida moliyaviy qarorlar qabul qilishda xatoliklar, kredit madaniyatining sustligi va onlayn firibgarliklardan himoya darajasining pastligi kuzatilmoqda.

Shu sababli, tadqiqotning maqsadi – aholining moliyaviy savodxonligini oshirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash va samarali mexanizmlar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot tahliliy, taqqoslovchi va statistik metodlarga asoslangan bo'lib, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va milliy me'yoriy hujjatlar tahlil qilindi. Maqolada moliyaviy savodxonlikning nazariy asoslari, mavjud holat va muammolar, shuningdek, bu yo'nalishdagi islohotlarning ustuvor yo'nalishlari tahlil etiladi.

Nazariy asos

Moliyaviy savodxonlik — bu shaxsning moliyaviy qarorlar qabul qilish, mablag'larini rejalashtirish, jamg'arish va qarz majburiyatlarini oqilona boshqarish qobiliyatidir. Jahon banki va OECD ta'riflariga ko'ra, u insonning moliyaviy bilim, ko'nikma va xulq-atvorini o'z ichiga olgan kompleks tushuncha bo'lib, shaxsiy farovonlikning muhim omili hisoblanadi. Moliyaviy savodxonlikning asosiy tarkibiy qismlari — bilim, ko'nikma va xulq-atvor. Bilim moliyaviy mahsulotlar, kredit, jamg'arma va soliqlar haqidagi tushunchalarni; ko'nikma esa ularni amaliyotda qo'llash, masalan, byudjet tuzish yoki xarajatlarni nazorat qilishni bildiradi. Xulq-atvor esa mas'uliyatli, uzoq muddatli rejalashtirishga asoslangan moliyaviy odatlar tizimidir.

Moliyaviy savodxonlikning oshishi moliyaviy inklyuziya, jamg'arma hajmi va iqtisodiy barqarorlikni kuchaytiradi. Shaxsiy darajada esa u qarz madaniyatini shakllantirib, resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Xalqaro tajriba ko'rsatishicha, moliyaviy ta'limni ta'lim tizimiga integratsiya qilish, raqamli o'quv platformalar va ommaviy axborot vositalari orqali aholining xabardorligini oshirish eng samarali yondashuvlardir. OECD va Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, moliyaviy ta'lim dasturlari muntazam amalga oshirilgan mamlakatlarda jamg'arma hajmi 20–25 foizga, moliyaviy barqarorlik esa 15 foizga oshgan. Demak, moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish shaxsiy farovonlik bilan birga iqtisodiy tizimning barqaror va inkluziv rivojlanishiga xizmat qiladi.

Amaliy tahlil

Aholining moliyaviy savodxonligi darajasi mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, ta'lim tizimi, moliya institutlarining ochiqligi va aholining raqamli

imkoniyatlardan foydalanish qobiliyatiga bevosita bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda aholining moliyaviy madaniyatini oshirish davlat siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylangan. Markaziy bank, Moliya vazirligi hamda Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 2022–2024-yillarda amalga oshirilgan “Moliyaviy savodxonlik haftaliklari”, “Moliyaviy bilimlar kuni” kabi tashabbuslar natijasida aholining bu boradagi xabardorligi sezilarli oshdi.

Shunga qaramay, o'tkazilgan so'rovlar va xalqaro indekslar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston aholisi orasida moliyaviy savodxonlik darajasi hali ham yetarli emas. Jahon banki va OECD-INFE (International Network on Financial Education) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston aholisi orasida moliyaviy savodxonlik indeksi 2023-yil holatiga ko'ra 38 foizni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich global o'rtacha darajadan (62%) pastdir.

Quyidagi jadvalda O'zbekiston aholisi moliyaviy savodxonligi darajasi yosh guruhlari, yashash joyi va ijtimoiy toifalar kesimida tahlil qilinadi:

Toifa / guruhlar	Moliyaviy bilim (foizda)	Amaliy ko'nikma (foizda)	Xulq-atvor (foizda)	Umumiy savodxonlik indeksi (%)
Yoshlar (18–30 yosh)	47	39	35	40
O'rta yosh (31–50 yosh)	54	45	42	47
Keksalar (50 yoshdan yuqori)	36	28	31	32
Shahar aholisi	56	49	44	50
Qishloq aholisi	38	30	29	33
Oliy ma'lumotlilar	62	55	49	55
Umumta'lim maktab bitiruvchilari	41	33	32	35

Jadval tahlilidan ko'rinadiki, moliyaviy savodxonlik darajasi yoshlar va shahar aholisi orasida nisbatan yuqoriroq bo'lsa-da, qishloq aholisi hamda keksalar orasida sezilarli farq mavjud. Xususan, qishloq joylarda yashovchilarning atigi 33 foizi moliyaviy qarorlarni ongli ravishda qabul qilish ko'nikmasiga ega, bu esa raqamli moliyaviy

xizmatlardan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi va o'quv dasturlarining yetarli darajada emasligi bilan izohlanadi.

Shuningdek, so'rov natijalari aholining moliyaviy mahsulotlar haqida bilimga ega bo'lishi bilan ularni amalda qo'llay olish o'rtasida tafovut borligini ko'rsatadi. Masalan, respondentlarning 54 foizi bank kartalari, kredit va jamg'arma xizmatlari haqida ma'lumotga ega bo'lsa-da, ularning atigi 42 foizi ularni samarali ishlatishni biladi. Bu esa moliyaviy ta'limda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlar va simulyatsion treninglar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuningdek, aholining moliyaviy xulq-atvori hali yetarli darajada shakllanmaganini ko'rsatmoqda. Jamg'arma madaniyatining pastligi, qisqa muddatli qarz olishga moyillik, foiz stavkalarini solishtirmasdan qaror qabul qilish holatlari keng tarqalgan. Xalqaro moliya tashkilotlarining tadqiqotlariga ko'ra, moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo'lgan davlatlarda (masalan, Germaniya, Janubiy Koreya, Kanada) aholining 70 foizdan ortig'i jamg'arma hisobvaraqlariga ega va qarz majburiyatlarini o'z vaqtida bajaradi.

O'zbekiston sharoitida esa 2024-yil holatiga ko'ra aholining 48 foizi bank tizimida faol hisobga ega, biroq ularning faqat 28 foizi muntazam jamg'arma shakllantiradi. Bu esa aholining moliyaviy xulq-atvori va uzoq muddatli rejalashtirish madaniyatini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, amaliy tahlil natijalari aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni yanada kuchaytirish zarurligini, xususan, qishloq joylarida raqamli moliyaviy ta'limni joriy etish, ayollar va yoshlar uchun maxsus treninglar o'tkazish hamda ta'lim tizimiga moliyaviy fanlarni integratsiya qilish dolzarb ekanligini ko'rsatmoqda.

Ustuvor yo'nalishlar

O'zbekiston Respublikasida aholining moliyaviy savodxonligini oshirish jarayonida davlat siyosati, ta'lim tizimi, moliyaviy institutlar va raqamli texnologiyalar o'zaro integratsiyalashgan holda harakat qilishi zarur. Moliyaviy savodxonlikning past darajasi nafaqat shaxsiy farovonlikka, balki milliy iqtisodiy barqarorlikka ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ushbu sohada tizimli yondashuv asosida ustuvor yo'nalishlarni belgilash strategik ahamiyat kasb etadi.

Birinchi ustuvor yo'nalish — **ta'lim tizimiga moliyaviy savodxonlikni integratsiya qilish**. Maktab, kollej va oliy o'quv yurtlarida "Shaxsiy moliya asoslari", "Oilaviy byudjetni boshqarish", "Moliyaviy rejalashtirish" kabi fanlarni o'qitish orqali yoshlarda moliyaviy mas'uliyatni erta bosqichdan shakllantirish zarur. Bunda amaliy o'yinlar, simulyatsiyalar, interfaol darslar samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchi yo‘nalish — **raqamli moliyaviy ta’lim platformalarini rivojlantirish.** Internet va mobil ilovalar orqali interaktiv kurslar, onlayn testlar, moliyaviy maslahatchi chat-botlari hamda virtual treninglar tashkil etish aholining keng qatlamlariga qulay sharoit yaratadi. Bu, ayniqsa, uzoq hududlarda yashovchi fuqarolarga moliyaviy bilimlarni tezkor yetkazish imkonini beradi.

Uchinchi yo‘nalish — **moliyaviy institutlar hamkorligini kuchaytirish.** Banklar, sug‘urta kompaniyalari, mikromoliyaviy tashkilotlar aholiga nafaqat xizmat ko‘rsatish, balki ularni o‘qitish va maslahat berish funksiyasini ham bajarishi lozim. Misol uchun, Markaziy bank tashabbusi bilan 2024-yilda 50 mingdan ortiq fuqaro uchun “Moliyaviy maslahatchi kuni” o‘tkazilgan bo‘lib, bu moliyaviy savodxonlik darajasini 5–7 foizga oshirishga xizmat qilgan.

To‘rtinchi yo‘nalish — **aholining zaif toifalari (ayollar, qishloq aholisi, talaba yoshlar)** uchun maxsus o‘quv dasturlarini joriy etish. Moliyaviy qarorlar qabul qilishda ayollarning faolligini oshirish, ularning oila byudjeti va jamg‘arma rejalashtirishdagi rolini kuchaytirish uzoq muddatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlaydi.

Beshinchi yo‘nalish — **raqamli xavfsizlik va moliyaviy firibgarliklardan himoya madaniyatini shakllantirish.** Aholining onlayn kreditlash, internet-banking, kriptofektivlar bilan ishlashdagi ehtiyotkorligi va huquqiy xabardorligi oshirilishi kerak.

Quyidagi jadvalda moliyaviy savodxonlikni oshirishning ustuvor yo‘nalishlari va ularning kutilayotgan natijalari tizimli tarzda keltirilgan.

Jadval 2. Aholining moliyaviy savodxonligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari va kutilayotgan natijalari

№	Ustuvor yo‘nalishlar	Amalga oshirish mexanizmlari	Kutilayotgan natijalar
1	Ta’lim tizimiga moliyaviy fanlarni kiritish	Maktab va OTM o‘quv dasturlarini yangilash, o‘qituvchilarni qayta tayyorlash	Yoshlar moliyaviy qarorlar qabul qilishda mustaqil bo‘ladi, qarz madaniyati shakllanadi
2	Raqamli o‘quv platformalarini rivojlantirish	Mobil ilovalar, onlayn testlar, vebinarlar yaratish	Aholining 70% dan ortig‘i onlayn moliyaviy ta’limdan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi

3	Moliyaviy institutlar hamkorligi	Banklar va sug'urta tashkilotlari bilan o'quv loyihalar	Aholining amaliy moliyaviy ko'nikmalari oshadi, bank xizmatlariga ishonch ortadi
4	Ayollar va yoshlar uchun maxsus dasturlar	Grantlar, treninglar, mikromoliyaviy loyihalar	Ayollar va yoshlar orasida jamg'arma darajasi 20% ga oshadi
5	Raqamli xavfsizlikni oshirish	Kiberxavfsizlik bo'yicha o'quv modullarini joriy etish	Onlayn moliyaviy firibgarlik holatlari kamayadi, fuqarolarning ishonchi ortadi

Ushbu yo'nalishlarni amalga oshirish natijasida aholining moliyaviy madaniyati, iqtisodiy qarorlar qabul qilishdagi ongli yondashuvi va shaxsiy byudjetni boshqarish qobiliyati sezilarli darajada oshadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, moliyaviy savodxonlik darajasining 10 foizga oshishi milliy jamg'armalarning 5–7 foizga ko'payishiga, iste'mol kreditlari sifatining yaxshilanishiga va ijtimoiy barqarorlikning mustahkamlanishiga olib keladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari aholining moliyaviy savodxonligi mamlakat iqtisodiy barqarorligi va shaxsiy farovonlikning muhim omili ekanini ko'rsatadi. So'nggi yillarda ijobiy o'sish kuzatilgan bo'lsa-da, xalqaro standartlar bilan solishtirganda, aholining moliyaviy bilimlari, ayniqsa, qishloq aholisi, ayollar va keksalar orasida yetarli darajada emas. Moliyaviy savodxonlikni oshirish nafaqat bilim berish, balki iqtisodiy qarorlar qabul qilish madaniyatini shakllantirish va mas'uliyatli xulq-atvorni rivojlantirish jarayonidir.

Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlar ustuvor hisoblanadi: ta'lim tizimida moliyaviy fanlarni joriy etish, raqamli ta'lim platformalarini rivojlantirish, moliyaviy institutlar hamkorligini kuchaytirish, aholining zaif qatlamlari uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish, raqamli xavfsizlikni oshirish va moliyaviy savodxonlik indeksini muntazam baholab borish.

Mazkur choralarni izchil amalga oshirish aholining iqtisodiy qarorlar qabul qilishdagi ongli yondashuvini kuchaytiradi, oilaviy byudjetni boshqarish madaniyatini shakllantiradi va jamg'arma faolligini oshiradi. Natijada fuqarolarning moliyaviy

barqarorligi mustahkamlanadi, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy himoya darajasi yuksaladi. Umuman olganda, moliyaviy savodxonlikni oshirish — raqamli iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishning eng muhim strategik omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2023-yil 20-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – *Prezident.uz* rasmiy sayti.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ–234-son qarori. – Toshkent, 2022-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Aholining moliyaviy savodxonligi bo'yicha yillik hisobot – 2024*. – Toshkent: Markaziy bank nashriyoti, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. *Moliyaviy inklyuziya va aholi moliyaviy madaniyatini oshirish strategiyasi – 2023–2026-yillar*. – Toshkent, 2023.
5. Jahon banki (World Bank). *Enhancing Financial Literacy in Central Asia: Policy Approaches and Regional Trends*. – Washington D.C., 2023.
6. OECD/INFE (International Network on Financial Education). *Financial Literacy and Financial Inclusion Report 2023*. – Paris: OECD Publishing, 2023.
7. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). *Advancing Financial Education and Inclusion in Developing Economies*. – Paris, 2022.
8. Asian Development Bank (ADB). *Promoting Financial Literacy for Inclusive Growth in Asia and the Pacific*. – Manila, 2021.
9. IMF (International Monetary Fund). *Global Financial Access and Literacy Index 2024*. – Washington D.C., 2024.
10. Jahon banki. *Uzbekistan: Financial Inclusion and Digital Economy Assessment*. – Washington, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. *Umumta'lim maktablarida moliyaviy savodxonlik elementlarini joriy etish bo'yicha metodik qo'llanma*. – Toshkent, 2024.
12. Mamatqulova N. “Moliyaviy savodxonlik – iqtisodiy barqarorlik kafolati.” – *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali*, №2, 2023, 45–53-betlar.
13. Qo'chqorov A. “Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy savodxonlikni oshirish mexanizmlari.” – *O'zbekiston moliya jurnali*, №4, 2024, 17–25-betlar.
14. Z Malikov, G Rabbimov. Dinamik obyektlarni aniqlashda K-means klasterlash algoritmini qo'llash. *Современные проблемы интеллектуальных систем* 1 (2), 239–241.

15. KS Abdiyeva, OR Yusupov, Z Malikov. Breast cancer classification from mammographic images using Inception V4 model. Artificial Intelligence and Information Technologies, 505-510
16. SK Fazilov, KS Abdiyeva, OR Yusupov, E Eshonqulov, Z Malikov Construction of a Quasi-Linear Ensemble of Algorithms for Diagnosing Tumors Detected from Mammography Images. 2024 IEEE East-West Design & Test Symposium (EWDTS), 1-5
17. Malikov Ziyodullo Aburayim o'g'li, Shodiyev Usmon Ramazonovich Efficient parallel data analysis: integrating mapreduce with hadoop distributed file system. Educational Research in Universal Sciences 2 (4), 840-842.
18. S Fazilov, K Abdieva, O Yusupov, E Eshonqulov, Z Malikov. Re-parameterized Gompertz algorithm for the fuzzy ranks of deep CNN models in the identification of breast cancer using mammography images. AIP Conference Proceedings 3244 (1), 030083
19. To'laganova D. "Aholining moliyaviy madaniyatini oshirishda ta'lim tizimining roli." – *Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi axborotnomasi*, №3, 2023.
20. Karimova Z. "Yoshlar moliyaviy savodxonligini oshirishda raqamli texnologiyalarning o'rni." – *Ta'lim va innovatsiya*, №1, 2024, 30–38-betlar.